

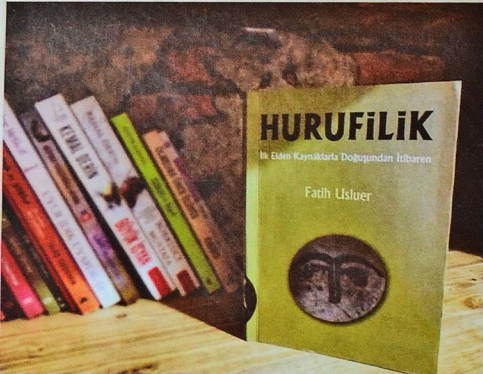
NƏSİMİ ve HURUFİLİK

13

Prof. Dr. Fatih Usluer

Özet

Seyyid Nesîmî, Türk Dünyasında çok sevilen ve hakkında da bir o kadar az ve çelişkili bilgilere sahip olduğumuz bir şairdir. Bu makalede Nesîmî'nin biyografisi hakkında kroniklerde yazılan bilgileri tekrar etmeyeceğiz. Hurufî olduğu dahi bir çok çevrelerde tartışılan Nesîmî'nin Hurufîlikle ilişkisi üzerinde duracağız. Makalemiz iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Hurufî metinlerde Nesîmî'ye yapılan atıflar ve bunların analizi yapılacaktır. İkinci bölümde ise, Hurufî felsefesinin temel argümanları anlatılıp, bunlar üzerinden Nesîmî'nin şiirlerinde bu argümanların nasıl işlendiği gösterilecektir. Nesîmî'nin Hurufîliği ve mü'minliği bu makalenin sonunda tüm yönleriyle gün yüzüne çıkmış olacaktır.

Anahtar kelimeler: Nesîmî, Hurufîlik, Hurufî Kaynakların-
da Nesîmî, Nesîmî Şiiri Şerhi

1. Giriş

İslam Tarihi ve Edebiyatında bazı şahsiyetler engin bir okyanus gibidir. Herkes ondan kendi anlayışı nisbetinde yararlanır. Ve herkesin gönül kabını dolduran bu şahsiyetleri insanlar, kendileri gibi algırlarlar. Nesîmî de bu şahsiyetlerden biridir. Çevremize baktığımızda, onu devrimci, ateist ve tabiatperest olarak kabul edenlerden tutun, Alevî ve Bektaşî kabul edenlere kadar çok geniş bir yelpazede algılandığını görmekteyiz. Bunu, ancak Nesîmî'nin tüm kalplere nüfuz eden yapısıyla açıklayabiliriz.

Bununla birlikte, tarihsel olarak yaşamış, yaşadığı dönem ve dönemin fikirlerinden etkilenmiş, somut bir şahıs ve onun

eserleri karşımızda durmaktadır. Düşünen ve inanan bir insan olarak Nesîmî'nin fikir ve inanç dünyasının doğru bir şekilde bilinmesi, onun ve eserlerinin en doğru şekilde anlaşılmasını sağlayacaktır.

Nesîmî'nin hangi tarihte ve nerede doğduğu veya öldürüldüğü konusunda kroniklerde bir çok bilgi öne sürülmüştür. Biz daha önce bunların genel bir değerlendirmesini yaptığımız için, burada Nesîmî'nin salt biyografisi üzerinde durmayacağız.

2. Hurufî Kaynaklarında Seyyid Nesîmî

Nesîmî'nin Hurufîliğe ne zaman girdiği ve Fazlullah'a ne zaman bağlandığı tam olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte, bu karşılaşmanın Fazlullah Tebriz'de iken yani 775/1374 ve 788/1386 yılları arasında gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Diğer bir ihtimal de Fazlullah'ın idam edildiği yıl olan 796/1394 yılında Bakü ve Şamahî'ya geldiğinde karşılaşmış olmalarıdır.

Nesîmî şüphesiz, Fazlullah'ın halifelğine veya halifelğine çok yakın bir noktaya Fazlullah ölmeden ulaşmıştır. Bu konudaki çekincemizin bazı dayanakları vardır. Bunlardan birincisi, "Sâhib-i devletin çahar yârî" olarak zikredilen isimlerde Nesîmî'nin adının zikredilmemiş olmasıdır. Aliyyü'l A'lâ, Şeyh Ebu'l Hasan, Kemaleddin Hâşimiy-i Rumî, Kemaleddin Hâşimiy-i İsfehânî.

Fazlullah'ın eserlerinde Nesîmî'nin adı, tespit ettiğimiz kadarıyla sadece bir yerde geçmektedir. Gürgan lehçesiyle yazılmış olan Câvidân-nâme'nin, Fazlullah'ın kendi rüyalarına ait, aldığı küçük notlardan oluşan bölümünde (Nevm-nâme de deniyor) Nesîmî'den Seyyid İmâd adıyla şöyle bahsediliyor:

المؤلف المذكور ظاهر بي و زانان كه و لايت يفتد عادي اوجده
پل اړه كه كاند يفتد عادي يله من ديد بيل كه موراحي بي يا بوضعي كه مقته ظاهر بيل سر

Yani, "Seyyid İmâd'ın kağıdı gelmeden önce, (rüyamda) Âdem'in sırtının ortaya çıkışının başlangıcı olan bir delik veya bir yer gördüm. O yerin Seyyid İmâd'ın velayetinin yeri olduğunu bildim".

Fazlullah'ın vasiyetnâmelerinde ise Nesîmî, Seyyid İmâd veya İmâdü'd-dîn isimleri geçmemektedir. İki tane Seyyid Ali anılmıştır. Bunlardan birincisi Emir Seyyid Ali, diğeri de Seyyid Ali b. Seyyid Muhammed'dir. Fazlullah vasiyetnamelerinde Seyyid Ali b. Seyyid Muhammed'in en küçük kızı İsmet ile evlenmesini tavsiye ediyor. Emir Seyyid Ali'nin ise kızlarının mahremi olduğunu belirtiyor. Emir Seyyid Ali'nin İşkurt Dede'nin verdiği Fazlullah'ın halifeleri listesinde Emir Seyyid Nesîmî'den farklı bir kişi olarak anıldığını biliyoruz. Emir Seyyid Ali, Aliyyü'l A'lâ'nın ilk dönem Hurufî metinlerindeki ismidir.

Fazlullah'ın vasiyetnamelerinde kesin olan tek bilgi, en büyük kızı Fatma'yı (yani Kelimetullahi hiye'l Ulyâ) Mevlana Mecdü'd-dîn'e verdiğidir. Diğer iki kızının Ayşe (Mahdumzâde) ve İsmet'in ise kimlerle evlenebileceğini vasiyetnamelerinde uzun uzun anlatıyor Fazlullah. Diğer bir ifadeyle Fazlullah'ın sağlığında küçük iki kızının bekar olduğunu söyleyebiliriz. Aliyyü'l A'lâ yani Emir Seyyid Ali'nin Ayşe'nin (Mahdumzâde) eşi olduğunu bildiğimize göre bu evliliğin Fazlullah'ın vefatından sonra gerçekleştiği açıktır. Eğer Nesîmî'nin Fazlullah'ın damadı olduğu tezi doğru ise, vasiyetnâmede geçen Emir Seyyid Ali b. Seyyid Muhammed'in Nesîmî'nin tam adı olduğunu ve Fazlullah'ın en küçük kızı İsmet ile evlenmiş olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte, bunu ispatlamak için daha fazla veriye de ihtiyaç duyduğumuzu belirtmek isterim.

İstanbul Millet Kütüphanesi'ndeki bir Hurufî mecmuada da Fazlullah'ın halifeleri denilerek zikredilen isimler arasında da Nesîmî yer almamaktadır. Emir Seyyid Ali, Hüseyin Kiyâ b. Nakîb, Mevlânâ Mecdü'd-din, Mevlânâ Mahmud, Mevlânâ Kemâleddin Hâşimî, Hâfız Hasan, Şeyh Ali Mağzayış, Mevlânâ Bâyezîd, Tevekkül b. Dârâ, Mevlana Ebu'l Hasan.

Bununla birlikte İşkurt Dede (XVII. yüzyıl), Salât-nâme isimli eserinde aynı listenin daha uzun bir versiyonunu vermiştir. Burada Fazlullah'ın dört yüz müridi olduğunu ve onların gece gündüz Fazlullah ile birlikte seyahat ettiklerini söyleyerek halifelerini şu şekilde sıralar: Emir Seyyid Ali, Hüseyin Kiyâ b. Nakîb, Mevlânâ Mecdü'd-din, Mevlânâ Mahmud, Mevlânâ Kemâleddin Hâşimî, Hâce Hâfız Hasan, Şeyh Ali Mağzayış, Mevlânâ Bâyezîd, Tevekkül b. Dârâ, Mevlana Ebu'l Hasan, Emir Seyyid İshak, Emir Seyyid Nesîmî, Mevlânâ Hasan b. Haydar, Hazret-i Hüseyin Gâzî, Hazret-i Süleymân.

Aliyyü'l A'lâ'nın yeğeni olan Emir Gıyâseddin, İstivâ-nâme'de o dönemin dervişleri diyerek şu isimleri anmış-

tır: Derviş Ali, Derviş Bahâüddin, Emir Seyyid İmadüddin Nesîmî, Mevlânâ Muhammed Nâyini, Derviş Mevlânâ Hasan Yezdçürdî, Derviş Ahmed Gîlânî, Mevlânâ Hasan Hayderî, İsa-yı Bittisî, Muhammed-i Tîrgâr, Tâcuddin, Seyyid Muzaffer ve Hüsameddin-i Yezdçürdî.

Emir Gıyâseddin aynı eserde "Seyyid-i Saîd-i Şehîd Emir Seyyid İmâdüddin Nesîmî'nin Aliyyü'l A'lâ tarafından hurufîliğe sokulduğunu ve onun talebelerinden olduğunu söylemiştir.

Tarikatlar ve İslami akımlar tarihine baktığımız zaman, Tarikat Pîr'inin vefatından sonra halifeler ve müridler arasında bazı rekabetlerin yaşandığını rahatlıkla görebiliriz. Hz. Peygamber'in vefatından sonra bile bu rekabetler yaşanmıştır. Biz, Fazlullah'ın vefatından sonra da bu tarz bir bölünmenin, daha doğrusu halifeleri ve talebeleri arasında ayrışmaların yaşandığını düşünürüz. Elbette bu açıkça dile getirilmemiştir ancak bazı yorumlardan hareketle Hurufiler arasında meşrep farklılığı yaşandığını söylemek yanlış olmaz.

Emir Gıyâseddin de pek tabii olarak dayısı Aliyyü'l A'lâ'nın diğer Hurufiler üzerindeki üstünlüğüne inananlardandır. Belki de Nesîmî'nin Hurufîliğe Aliyyü'l A'lâ tarafından sokulduğunu söyleyerek onun üstünlüğüne işaret etmek istemiştir. Aşağıdaki satırları da bu açıdan okumak gerekmektedir:

Aliyyü'l A'lâ bir gün Nesîmî'nin enâniyet tarafı ağır basan şiirlerini okurken, Emir Gıyâseddin, Aliyyü'l A'lâ'ya, "Emir Seyyid Nesîmî, sizin tarafınızdan hidâyet bulmuş, sizin âciz talebelerinizden iken enâniyet davasında bulunuyor. Elbette kemâl sâhibi, kendi yüksek menzillerinden dem vurmıştır. Hazret-i Em'ru'l mü'minîn Ali kerremallahu vecheh, Şakşakiye (Şıkşakiye de denir) hutbesinde, Şeyh Mansur, Şeyh Cüneyd, Şeyh Bayezid gibi kemal sahip-leri bazı ifadelerinde, kendi yüksek menzillerinden dem vurmışlardır. Ancak sizden bunun misâli

sözler zâhir olmadı ve olmuyor sebebi nedir ?", diye bir soru sorar. Aliyyü'l A'lâ, indirilmiş olan ilâhi kitabın yani Kur'an'ın kendi yüksek menzilden bahsettiğini dolayısıyla kendisinin kendi yüceliğini anlatmasına gerek kalmadığını belirtmiştir. Kur'an'da Aliyyü'l A'lâ'nın yüksek menzilden bahseden âyetler, "O öyle ulu, öyle büyüktür" (hüvel aliyyül azîm) (2:255)

ve "çok yüce ve büyük" (aliyyen kebîran) (4:34) gibi ayetlerdir. Bu şekilde, içerisinde Aliyyü'l A'lâ'ya işaret eden "Aliyy" isminin geçtiği ayetleri Emir Gıyâseddin daha sonra kendisi tasnif etmiş ve eserine bu ayetleri koymuştur.

Daha geç dönem Hurufî metinlerinden olan İtikad-nâme'de ise Hurufî büyüklüklerin âlemi Allah'ın sıfatı kabul etmekle birlikte onun Zât'ının kuvvet-i ezeli olduğunu söylediklerini zikreder. Bu isimler arasında "Halîfetu'l-lâh Ali A'lâ ve Şeyh Ebu'l-Hasan ve Emir Nesîmî ve Emîr Gıyâse'd-din ve Kemâl Sînâbî ve Mevlânâ Hasan ibn-i Haydar ve Seyyid Şerîf"i zikreder. Hepsinin "sâhib-i kitâb ve müctehidân-ı tarîk-i Hak" olduğunu söyler.

Nesîmî ile çağdaş ilk dönem Türkçe yazar Hurufî yazarlardan Feriştioğlu, Nesîmî'yi hiç zikretmemiştir. Daha sonraki asırdan itibaren Nesîmî'nin ünü daha çok yayılmış ve Türkçe yazılmış olan Hurufî metinlerde Nesîmî'nin özellikle şiirlerine atıfta bulunulmaya veya onun şiirlerine nazire yazılmaya başlanmıştır.

Nesîmî'nin adını anan ilk Türkçe metin Refîî'nin 1409 tarihli Beşâret-nâme mesnevîsidir. Refîî'nin asıl ismi Muhammed'dir ve Seyyid Nesîmî'nin müridlerindendir. Kendisi de Nesîmî ile olan ilişkisini mesnevîsinde anlatmıştır:

*Bana olaldan Nesîmî dest-gîr
Secde eyler karşıma bedr-i münîr*

*Ermeseydi Hak naîminden nesîm
Bize yol göstermez idi ol kerîm*

*Câhil u mahrûm (u) sergerdân idim
Her nefes bin fikr ile hayrân idim*

*Ol Nesîmî rahmet-i Fazl-ı Hüdâ
Ol İmâdü'd-din sır-ı Murtazâ*

*Cân u ten gözûyle gören Âdem'i
Ol ki çoklar oldu ondan âdemî*

*Ol şehîd-i aşk-ı Fazl-ı zü'l-celâl
Bend u zindanlarda oldu mâh u sâl*

*Ol mesîhâ-veş seyâhat eyleyen
Erişip her yerde hakkı söyleyen*

*Ol beladan ah u efgan etmeyen
Söyleyen esrarı pinhan etmeyen*

*Kutb-ı âlem pişuva-yı ehl-i din
Server-i âfâk-ı emiru'l-mü'minin*

*Çün bana bildirdi kimdir Fazl-ı Hak
Perde açıldı ve göründü tabak*

*Bu harâbatımı ma'mûr eyledi
Zulmet-i âbâdımı pür-nûr eyledi*

*Hızr imiş sundu bana âb-ı hayât
Aldım içtim rihlet etti müşkilât*

*Oldu Kur'ân'ın rumûzu âşikâr
Bir işâret dedi Hak'tan yûrûr var*

*Sen dahî Rûm ehlin âgâh eylegil
Onlara bu gizli râzî söylegil*

Nesîmî'den bu kadar samimi ve sitayişle bahseden başka bir şair tanımıyoruz.

3. Hurûfîlik Felsefesi ve Nesîmî Şiirinde Hurûfîlik

Hurufîlik, Allah'ın tüm varlıkta harfler aracılığıyla müşahadesidir. Hurufîlik, ne harflerle hesaplar yapıp istikbalden haber vermektir, ne cifirdir, ne de Allah'ın yerine harfleri koymaktır. Hurufîlik, tasavvufun Fazlullah tarafından yapılan kendine has bir yorumudur.

Allah, varlığı yaratırken Kün emriyle yarattı. Yani harflerden müteşekkil bir emirle... Varlık, harflerden oluşan bu emirle vücuda geldi. Varlığın özünde bu yüzden harfler vardır. Cisimler bir birine vurulduğunda o yüzden harfler, ses olarak ortaya çıkar. Yine bu nedenledir ki hayvanlar bu harflerden bazılarını telaffuz edebilir. Tüm mevcudata baktığımızda ise Allah'ın kelamındaki tüm harfleri ancak insanın telaffuz ettiğini görürüz.

Her varlığın bir ismi vardır. Bu isimler de harflerden oluşur. Eğer biz, bu isimlerdeki harfleri değiştirsek, artık o isim o varlığın adı olmaz. Mevcudat, kendisine verilen isimlerle vardır, yani harflerle. Allah'ın kelâmı da harflerden oluşur ve kelâm Allah'ın bir sıfatıdır. Yani Allah'ın Zât'ına yapışıktır, ondan ayrılamaz. Nasıl ki kırmızı bir kalemin rengi onun bir sıfatıdır ve o kırmızı renk o kaleminden ayrılamaz, aynı onun gibi Allah'ın sıfatı olan kelâmı da O'nun Zât'ından ayrı düşünülemez. İşte Hurufîlere göre harfler bu yüzden mukaddesdir.

Tüm varlık, Allah'ın harflerden oluşan emriyle yarattığı mahlukattır, yaratılmıştır. Tasavvufî bir ifadeyle de Allah'ın bir tecellisidir. Dolayısıyla Allah kelâmı olan harflerle tüm varlığı yarattığı gibi o harflerle tüm varlıkta tecelli etmiştir. İşte Hurufîlik bu tecellinin izlerini sürer, diğer bir deyişle varlıktaki ilahî harflerin...

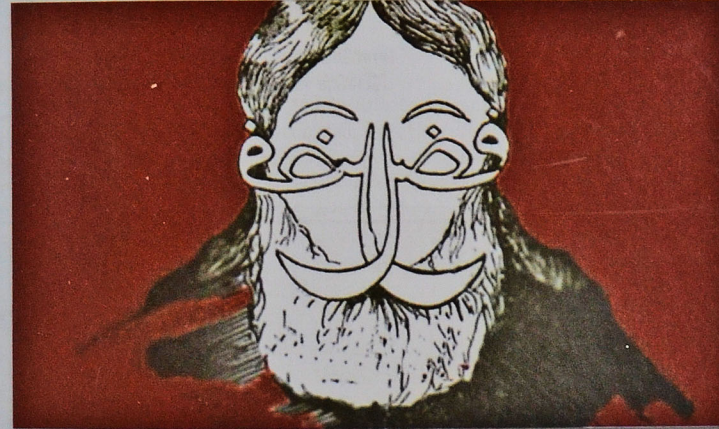
Allah'ın harflerle olan varlıktaki bu tecellisi, tüm mevcudatta aynı derecede zuhur etmemiştir. Yukarıda belirttiğimiz gibi, Allah'ın kelamındaki harflerin tamamını (esmâ-i küll) ancak insan telaffuz edebilmektedir. Ve harflerin cisimleşmiş hali olan hatlar, sadece insanda en mükemmel şekliyle zuhur etmiştir.

İnsanın yüzündeki saç, iki kaş ve dört kirpik yedi ümmî hattı oluşturur. Erkeklerdeki bıyığın ve sakalın ikişer tarafı ile çene altındaki sakal ve iki burun deliğindeki kıllar da yedi ebî hattı

oluşturur. Hem ümmî hatlar hem de ebî hatlar, dört unsurdan oluşmuştur yani toplam 28 hattan. Diğer bir ifadeyle Allah'ın kelamındaki (örneğin Kuran'ı oluşturan harfler) 28 harf, dört unsurla terkip olup İnsanın yüzünde ümmî hatlar ve ebî hatlar olarak zuhur etmiştir. İnsandan başka hiçbir varlıkta bu zuhur, bu şekilde görülmemektedir.

Tüm varlığı dikey olarak ortadan ikiye bölen bir çizgi vardır. Buna hatt-ı istivâ diyoruz. Hurma çekirdeğinin, buğday tane-sinin, yaprağın üzerindeki düz çizgi hatt-ı istivâdır. Atın yelesi, gergedanın boynuzu, filin hortumu, devenin kesik dudağı... tüm bunlar hatt-ı istivânın izleridir. Tüm peygamberler de saçlarını hatt-ı istivâyâ işaretlen ortadan ikiye ayırmışlardır. Yani vücutlarındaki hatt-ı istivâyı ortaya çıkarmışlardır. Yedi ümmî hatlardan sadece saç, ve yedi ebî hatlardan sadece çene altındaki sakal hatt-ı istivâ üzerinde olduklarından ikiye bölünmüş ve sekiz ümmî hat ve sekiz ebî hat ortaya çıkmıştır. Her biri dörder unsurdan oluştuğundan toplamı 32 hat olmuş olur. Yani aslında Allah'ın 28 harf ile değil de 32 harf ile varlıkta tecelli ettiği bilgisine ulaşmışlardır. Allah'ın Hz. Âdem'e öğrettiği "esmâ-i küll" (Bakara/2: 31) de bu 32 harftir, yani Allah'ın kelamındaki tüm harfler... Gerçek Âdem olan Fazlullah da kendisine öğretilen bu otuz iki harfle konuşmuş ve yazmıştır.

İnsandaki harflerin tecellisi sadece bu hatlarla sınırlı değildir. Örneğin İnanın ağızında 28 veya 32 diş vardır, iki elinin ve ayaklarının parmaklarında toplam 28 eklem vardır, vücudunu altı yönden 28 ve 32 harf kuşatmıştır ki insan vücudundaki top-

lam 360 eklem olarak tecelli etmiştir...

İnsanın eşref-i mahlukat olduğu zaten İslam literatüründe söylenegelmiştir. Hurufiler, insanın bu üstünlüğünü harfler zaviyesinden ortaya koymuşlar ve İnsanı felsefelerinin merkezine oturtmuşlardır. Hz. Peygamber de "Allah Âdem'i kendi sureti ve Rahmân sureti üzerine yarattı" (Kütüb-i Sitte, c. X, s. 288) demiştir.

Nesîmî'nin şiirleri baştan aşağıya bu inançla doludur. O,

Hallâc-ı Mansur'un kendisinde Allah'ı gördüğü gibi, ondan daha da ileri olarak İnsan'da Allah'ın tecellilerini müşahade eder. Bu şekilde İnsan'ı yüceltir. O, varlığı müşahadesinde Sıfat ile Zât arasında öylesine hızlı bir mekik dokur ki, bazı safdiller onun Zât'ı reddettiği, veya Zât-ı ilâhîyi sadece Sıfatlarından ibaret gördüğü kanısına varırlar. Bu elbette büyük bir yanılgıdır.

Hurufîlik felsefesini genel olarak anlattıktan sonra Nesîmî şiirlerindeki bu felsefenin izlerine bakabiliriz:

*Yüzüne ehl-i nazar sûret-i Rahmân dediler
Okuyanlar bu kelâmullahi Kur'ân dediler*

Burada birinci mısra, yukarıda zikrettiğimiz hadisten ıktibas yapıyor: "Allah Âdem'i Rahman sureti (alâ sûret-i-Rahmân) üzerine yarattı". İnsanın suretinin Kuran olarak görülmesi, Nesîmî'nin bir çok şiirinde karşımıza çıkmaktadır. Hurufîliğin temel felsefesindedir bu ve aslı Hz. Ali'nin Siffin Savaşı'nda ki "Ben Allah'ın konuşan kelamıyım" (Ene kelâmullahi'n-nâtik) sözünden alır. Ciltlenmiş olan Kuran sâmittir, yani sessizdir. İlahî tecelliye mazhar olmuş insan ise konuşan Kuran'dır. Hurufîlere göre gerçek Kuran, yani Allah'ın gerçek kelâmı insanın yüzündedir. Çünkü, yukarıda izah ettiğimiz gibi, Allah'ın kelâmı olan 28 harf, dört unsurla şekillenerek insanın yüzündeki 28 hattı oluşturmuştur. Sâmit olan Kuran da bu 28 harften oluşmamış mıdır?

*Kibledir yüzün nigârâ kaşların mihrâblar
Sûretin Mushaf velî müşkîn hatın i'râblar*

Hurufî felsefesinin ve ilâhî aşkın böylesine edebî bir incelle-

le meczedildiği çok az şiir var. Hz. Peygamber "Allah, Âdem'in başı ve yüzünü Kâbe toprağın-dan, sırtını ve göğsünü Beytül-Makdis toprağın-dan yarattı." demiştir. Yani Âdem'in yüzünün toprağının alındığı yerde bugün Kabe var. Herkes yüzünü namaz kılarken oraya dönüyor ve hac mevsiminde onun çevresinde Âdem'in hatları sayısı kadar yani 7 kere tavaf ediyor. Nesîmî de insanın yüzünü kible olarak tanımlıyor. Belki de Türk Edebiyatında ilk defa kaşları mihraba o benzetiyor. Yüzün ve yüzdeki yedi hattın Kuran olduğunu açıklamıştık. Yüzdeki

ayya tüylerini de yine edebî bir kullanımla hareketlere benzetiyor Nesîmî. Böylece şiir diliyle felsefe dilini bir arada topluyor.

Bu beyitteki mihrap üzerinde biraz daha duralım... Bilindiği gibi mihraba karşı secde edilir, aynı Kabe'ye dönerek secde edildiği gibi. Burada Kabe bir nişandır, yer belirtir, Âdem'in yüzünün toprağının alındığı yerin nişanıdır. Dolayısıyla secde taştan yapılmış olan Kabe'ye değil, Âdem'in yani insanın yüzü-nedir. Allah da Kuran'da meleklerle bunu emretmiyor mu? "Ve

o zaman meleklere: Âdem'e secde edin! dedik, hemen secde ettiler. Yalnız İblis dayattı, kibrine yediremedi, inkârcılardan oldu." (Bakara 2/34). Allah neden Âdem'e secde edilmesini emretti, oysa secde ancak Allah'a yapılıp sorusunun cevabı ise, yine yukarıda zikrettiğimiz, "Allah Âdem'i kendi sureti ve Rahmân sureti üzerine yarattı" (Kütüb-i Sitte, c. X, s. 288) hadisinde saklıdır.

*Şehâ çün sûretin Furkânımızdır
Ol on dört hat bizim Kurânımızdır*

*Kaşınla kirpiğin zulfün sevâdi
Delîl ü hüccet ü bürhânımızdır*

...

*Ruhun vechindeki ol yedi hattın
Ale'l-arşi's-tevâ rahmânımızdır*

Bu nasıl bir imandır diye haykırası geliyor insanın. Açık bir şekilde görüldüğü gibi, hem 7 ümmî hattan hem de 7 ümmî ve 7 ebî hattan bahsediyor Nesîmî. Artık daha iyi anlıyoruz yüzün neden Kuran olduğunu. İkinci beyitte yedi hattı da kaş, kirpik ve zülül olarak zikrediyor zaten. Son beyit üzerinde durmamız gerekiyor...

Kuran-ı Kerîm'de "O Rahmân, Arşa istiva etti." (Tâhâ 20/5) buyruluyor. Nesîmî de bu âyetten Arapça olarak (E'r-rahmân ale'l-arşi's-tevâ) iktibasta bulunuyor. Bu beyitte Nesîmî yüzündeki yedi hat, Arşa istiva etmiş Rahmânımızdır diyor. Evet, Rahmân'ın istivâ ettiği yani tecelli ettiği Arş, insan-
dır, insanın yüzüdür. İnsanı bu denli yücelten başka bir felsefe yoktur. Yani Rahmân olan Allah, insanın yüzü olan Arşa yedi ümmî hat ile tecelli etmiştir. Burada tekrar mezkur hadisi hatırlamakta fayda var: "Allah Âdem'i kendi sureti ve Rahmân sureti üzerine yarattı". Elbette buradaki istivâ kelimesinin de bizi hatt-ı istivâya götürdüğünü belirtmemize gerek yok.

4. Sonuç

Nesîmî'nin Hurufîlik tarihi içerisindeki yerini tespit etmeye çalıştığımızda, her ne kadar dönemin kaynaklarında adı anılsa da asıl öneminin daha geç bir dönemde anlaşıldığını görüyoruz. Türkçe yazan ilk Hurufî olmasının ve Fazlullah'ın çevresinde Farsça konuşan talebeler ve müridler topluluğunun ağırlıkta olması bunun en temel nedenlerindedir.

Nesîmî hakkında söylenen Fazlullah'ın damadı olduğu tezinin hala netlik kazanmadığı da bu makaleyle vurgulanmış oldu. Ancak, yıllardır Hurufîlik üzerine çalışmış biri olarak söylemeliyim ki, eğer Nesîmî olmasaydı, biz bugün Hurufîlik hakkında çok az şey biliyor olurduk. Elimizdeki binlerce sayfalık metinler de tekrar tekrar istinsah edilip bize ulaşmamış olurdu. Klasik Türk Edebiyatındaki mazmunların tarihsel izi sürülmemiştir. Yapılacak bir araştırmada, yaygın olarak kullanılan bir çok mazmunun, özellikle kaş, kirpik ve saç ile ilgili olanların, ilk defa Nesîmî tarafından kullanıldığı ortaya çıkarabilir diye düşünüyoruz.

Bu makaleyle, Hurufîlik felsefesi bilinmeden Nesîmî'nin doğru bir şekilde anlaşamayacağı ortaya çıkmıştır. Nesîmî'nin her bir mısraı, Kuran'dan ve hadislerden dolayısıyla Hurufîlikten izler taşır. Ancak bu, hiç bir zaman kuru bir tebliğ niyetiyle karşımıza çıkmaz. Edebi zevkin en ince detayları bu inançla birlikte mısralara dökülmüştür.

Nesîmî bir ummandır... Bu beyitini biz onu anlatmak için kullanıyoruz:

Ummân'a giren aşk ile dūr-dâneye uğrar
Şükârâne veren cânını cânâneye uğrar ♦

Kaynakça:

1. Fazlullah'ın halîfeleri. İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Farsça, no. 993.
2. Hurufîliğe Dair Bir Risale. İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Farsça, no. 1052.
3. İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Farsça, no. 990, cd 62.
4. İtikâd-nâme, Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa, no. 1509.
5. Aliyyü'l-A'lâ. Firâk-nâme, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Farsça, no. 1158.
6. Emir Gıyâseddin. İstivâ-nâme, İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Farsça, no. 269.
7. Fazlullah. Câvidân-nâme, İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Farsça, no. 920.
8. Firişteoğlu, Abdülmecid. Tercüme-i Hâbnâme, İBB Atatürk Kit., Osman Ergin Türkçe Yazmaları, no: 1321.
9. İşkurt Dede. Salât-nâme, İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Farsça, no. 1043.
10. Refîî. Beşâret-nâme, İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Farsça, no. 1041.
11. Ritter, Hellmut. "Die Anfänge der Hurûfîsette", dans Oriens, No: 1, vol. 7; 30/6/1945,
12. Leiden, ss. 1-54. Terc. Haşmet Müeyyed, "اغاز فرقه حروفیه".
13. Seyyid İshak. Hâb-nâme, İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Farsça, no. 1042.
14. Usluer, Fatih. "Nesîmî, Şeyh İmâdüddîn Seyyid Nesîmî", Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <http://www.turkedebiyatilismlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1201>.
15. Usluer, Fatih. Mukaddimetü'l-Hakâyik; Hakikatlere Giriş, İstanbul: Revak, 2016.